

СТАНОВИЩЕ

от **проф. д-р Евгения Калинова**, катедра „История на България“,

Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

за дисертационния труд на Пламена Славова Стоянова,

редовен докторант по Съвременна българска история в катедра „История на България“

– Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

шифър на научната специалност: 05.03.06

на тема: **Политиката на държавата към циганското население в България (1944 – 1989)**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор по история“

Актуалността на темата на дисертационния труд на Пламена Стоянова е извън съмнение – и в исторически план, доколкото политиката на социалистическата държава към циганите е важен елемент от цялостната демографска и етническа политика, и в съвременен, тъй като „циганският проблем“ продължава да изисква специални усилия от управляващите, а привлича вниманието и на европейските институции. Сред все по-обилната литература, засягаща най-вече циганския език, бит и обичаи, дисертацията има своето особено място като първи опит от достатъчна историческа дистанция да проследи именно държавната политика към българските цигани и то - в целия период на социализма. Ще си позволя още в началото да отбележа, че дисертацията успешно постига целта, която авторката поставя в увода: *„да се открият предприетите мерки от комунистическата власт, да се изследват постиженията и неуспехите на нейната политика и да се изяснят причините за нереализираните замисли“* (с. 7). За този положителен резултат допринася богатата документална база, върху която е изградено изложението. Тя включва материали както от централните архиви (Централния държавен архив, Архива на МВР, Архива на Министерството на външните работи), така и от регионалните държавни архиви в Русе, Видин, София, Сливен, Ямбол, Бургас и Пловдив, както и извори като циганската преса, интервютата и електронни източници на информация.

В структурно отношение дисертационният труд се състои от увод, въведение, три глави, заключение, приложения и библиография. Съвсем уместно е обособяването на увод, който изяснява използваните понятия, постигнатото в историографията и

периодизацията на изследвания проблем. Поради условността на вътрешните хронологически граници докторантката с основание е предпочела да организира изложението по проблемно-хронологичен принцип, който по-ясно откроява основните предизвикателства пред държавната политика към циганите в периода 1944 – 1989 г.

Уводът е последван от обширно „Въведение“, което и като обем (пет параграфа), и като значимост на засегнатите проблеми е по-скоро отделна глава. В него с добро познаване на съществуващата литература е представена предисторията на „циганския въпрос“ в широк хронологически диапазон – от Средновековието до края на Втората световна война, направени са и уточнения за наличието на разнородни групи цигани. Разказът за тези групи обаче можеше да бъде и доста по-лаконичен, след като докторантката сама подчертава, че тази вътрешна пъстрота никога не се е отчитала от управляващите след 1944 г. при определяне на политиката към циганите (с. 30). Ненужен ми се вижда третият параграф „Политиката към циганите в периода 1944–1989“, проследяващ накратко събития и документи, които са предмет на обстоен анализ в следващите глави и затова в този текст има многобройни препратки към тях. Интересните параграфи за краткия живот (от март 1945 до 1950 г.) на Единната общокултурно-просветна организация на циганските малцинства „ЕКИПЕ“ („Единство“) и за циганските вестници, излизали в различни периоди, би трябвало да се разгледат в контекста на следващите глави, тъй като задълбоченият им анализ е възможен само на основата на водещите тенденции в политиката на БКП към циганите в конкретните периоди. Така ще се избегне и повтарянето на едни и същи факти в отделните глави.

Определен успех за докторантката е първа глава на дисертацията - „Циганите в просветно-културната политика на държавата“. В нея е представен задълбочен, многопластов анализ на целите, резултатите, трудностите и лутанията в решаването на може би най-важния проблем на циганското население. Пламена Стоянова проследява кампаниите за ограмотяване; образователната политика на държавата, вкл. ролята на учителите; търсенето на нови форми за приобщаване на циганите към образованието чрез експериментирание с предучилищни градини, интернати, основни училища със засилено трудово обучение и др. Докторантката с основание е обособила в отделен параграф малко познатата тема за ролята на ОФ в превъзпитанието и еманципирането на жените от циганската общност в периода от средата на 60-те до 1989 г. Приносен

характер има и онази част от изложението, която представя поощряваната или ограничавана според промените в държавната политика културна изява на българските цигани.

Втора глава е посветена на мястото на циганите в етническата политика на социалистическата държава. Проблемите са проследени успоредно с тези на политиката към българските турци, доколкото част от циганите са мюсюлмани и се стремят да се идентифицират с турската етническа група. На основата на документи от архива на МВР Пламена Стоянова разкрива противоречивото отношение на ръководството на БКП към желанието на тези цигани да се изселят в Турция в началото на 50-те години, както и *„истинската упоритост“*, с която отстояват своята *„турска“* (според тях) идентичност (с. 145). Направен е сполучлив опит да се анализират мотивите на комунистическия режим за смяната на турско-арабските имена на циганите, а като фактологичен принос може да се посочи *„изместването“* на началото на този процес от общоприетата до момента 1962 г. към 1959 г. и документалните доказателства за реакцията на циганите срещу натиска върху тях. Тук бих препоръчала задълбочаване на анализа в посока на цялостната преориентация на ръководството на БКП по националния въпрос, като се имат предвид опитите за промяна по македонския въпрос през 1958 г. и приетите същата година Тезиси за работа сред турското население. В интересните разсъждения за *„циганския национализъм“* би било добре по-ясно да се открият причините, поради които Комунистическата партия първоначално съдейства за еманципирането на циганите, както и тези, накарали я да се откаже от тази политика през 50-те години. Важен, но недостатъчно аргументиран от гледна точка на вътрешнополитическото развитие на Югославия, е примерът с политиката на Тито към циганите през втората половина на 60-те години. Докторантката има принос в проучването на връзката между създадения през 70-те години Международен ромски съюз и идеята за циганска автономия, както и на отношението на Индия към българските цигани и опитите ѝ да покаже интерес към тях. Не е пропуснат и демографският аспект на политиката по циганския въпрос. В последния параграф на втора глава Пламена Стоянова разглежда различните аспекти на деликатния проблем за отношенията между цигани и българи. Темата е важна, анализът е сериозен и обективен и в заглавието на параграфа би трябвало да се изведе именно този акцент, а от текста да отпаднат многобройните повторения.

Третата глава на дисертацията е „Промени в начина на живот на циганското население“ и според мен най-пълно разкрива уменията на докторантката да работи с големи масиви документи, особено от регионалните архиви, да организира и анализира информацията в тях и да извежда балансиран и аргументиран оценки. Тази глава представя широка панорама на най-важните аспекти на политиката на социалистическата държава по отношение на циганите – осигуряване на работна заетост; битово устройване; противодействие на специфичните традиции и обичаи, смятани от управляващите за задържащи модернизацията на циганската общност; мерки за ограничаване на престъпността.

Приложенията към дисертацията уместно допълват нейното съдържание, а библиографията е професионално оформена. Като голямо достойнство на изложението държа да изтъкна неговия отличен стил, лекотата, с която докторантката представя анализите и изводите си, стремежа ѝ да запази балансирания тон на професионалния историк.

В заключение бих искала да подчертая, че дисертационният труд на Пламена Стоянова има всички качества, които ми позволяват да препоръчам убедено на уважаемото научно жури да ѝ присъди образователната и научна степен „доктор“.

17 февруари 2012 г.

проф. д-р Евгения Калинова